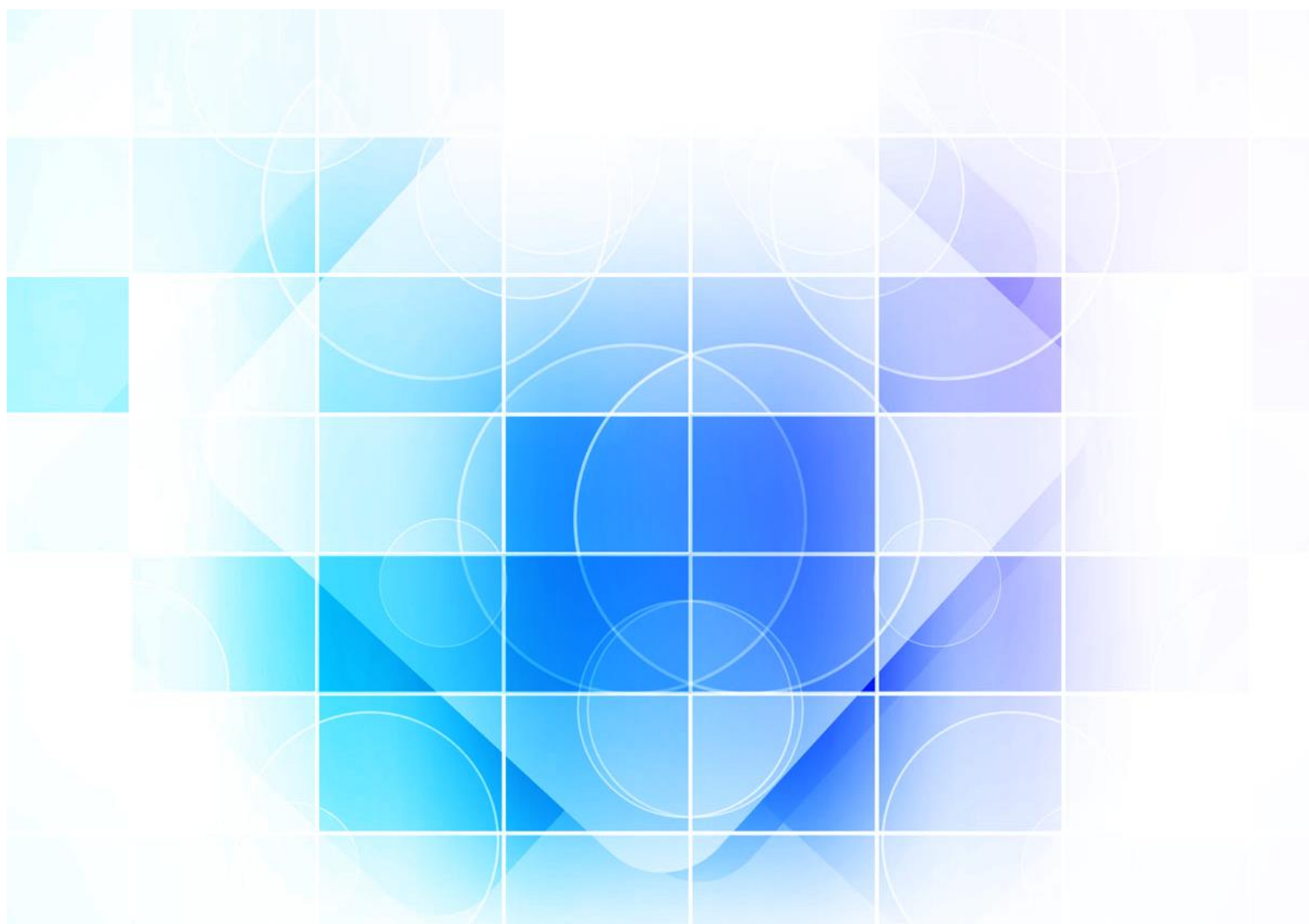

ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ В БЪЛГАРИЯ

2018 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод.....	3
Определение за детско правосъдие.....	4
Основни принципи на щадящото детско правосъдие.....	6
Думата на цифрите.....	7
Детското правосъдие в България или един Закон на 60 г.	9
Основни предизвикателства.....	12

УВОД

Имам ли право на мнение с кого от родителите си да живея, ако те се развеждат?

Какво да правя, ако върху мен оказват физически тормоз?

Ще отида ли в затвора, ако открадна телефон?

Това са само няколко казуса, които поставят детето в контакт с правосъдната система. Срещата на малкия човек с тази система е съдбоносна. Тя слага отпечатък върху целия му живот. Начинът, по който системата на правосъдието и особено на наказателното правосъдие се отнася към едно дете в критичен за него момент, определя пътя, по който то ще поеме от този момент нататък. Освен това е нужно да не се забравя, че зад всяко дете, попаднало в конфликт със закона, има дълъг списък от възрастни, които са се провалили в своите отговорности.

Децата влизат в контакт с правосъдната система по много различни начини. Причините може да са семейни – например развод, осиновяване и др. Може да са административни – например въпроси, които касаят националността или имиграцията. Може да са наказателни – децата да са жертви, свидетели или извършители на престъпления.

Правосъдната система в България все още не е адаптирана към правата и особените нужди на децата от подкрепа и закрила. Сложните и бавни процедури, неясният юридически език, липсата на добра координация и сътрудничество между органите за закрила на детето, полицията, прокуратурата и съда, както и недостатъчно професионалисти със специална подготовка, които да работят с деца, включително и специализирана адвокатска защита, са част от предизвикателствата, пред които са изправени децата и семействата в България.

В допълнение, родното законодателство не създава сигурни гаранции за изслушване на децата във всички производства, засягащи техните права и въпросите, свързани с живота и благосъстоянието им.

В резултат на това, правосъдната система у нас може по-скоро да обезкуражи децата да търсят защита на основните си човешки права или да нанесе допълнителни вреди, вместо да възстанови щетите и да донесе справедливост.¹

С цел да засили процеса на формулиране и прилагане на адекватни детски политики и да подпомогне въвеждането на добри практики за разрешаване на актуални проблеми, Българско училище за политика „Димитър Паница“ създаде проекта „Гласът на българските деца“. Той се финансира от Фондация „Оук“ и се осъществява в сътрудничество с „Национална мрежа за децата“. Проектът е насочен към политическите и гражданските лидери, допринасящи за формирането на детските политики. Общата цел е българските деца да се чувстват сигурни и защитени, и техният глас да бъде чул от управляващите.

¹ Правосъдие на детето – УНИЦЕФ, <https://www.unicef.bg/pravosydie-za-deteto#helpNowModal>

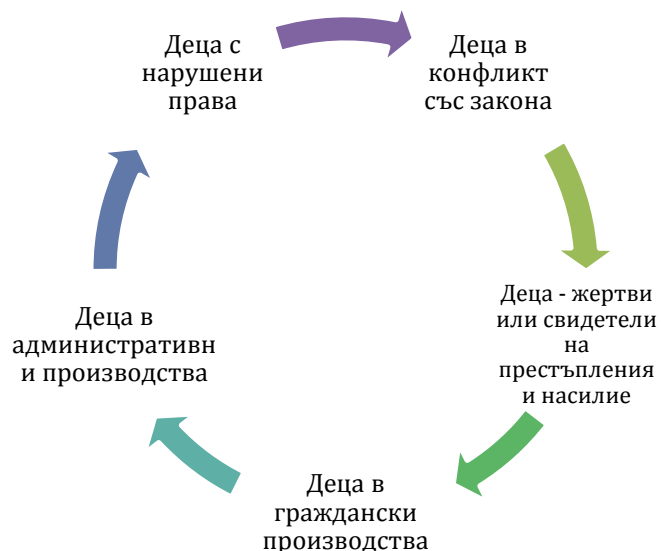
ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЗА ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ

В най-широк смисъл правосъдието включва дейността на съда, прокуратурата и органите на досъдебното производство, както и органите, които изпълняват присъдите и решенията, постановени от съдилищата. Когато в правните процедури участват деца, говорим за детско правосъдие. Тяхното участие може да е в различна форма: обвинени, жертви и свидетели, страна в граждански и административни

производства, деца с нарушени права и т.н.

Правосъдието за деца обхваща²:

Щадящото детско правосъдие третира децата с достойнство, уважение, грижа и справедливост. То е достъпно, разбираемо и надеждно. То изслушва децата със сериозност и защитава интересите на онези, които не могат да се изразят сами (например бебетата). То се нагажда спрямо темпото на децата – никога не е твърде експедитивно или прекалено протяжно, но е с разумна продължителност.

Деца в конфликт със закона са заподозрени, обвинени или признати за виновни в нарушаване на наказателния закон.

Производства за попечителство, за грижи, за защита, за право на посещение, за осиновяване, наследяване и др. са примери за граждански производства.

Примери за административни производства са отказ от здравни грижи, образование, административни нарушения, обжалване на отказ за предоставяне на социални помощи и т.н.

Когато говорим за правни процедури, участниците в тях често биват подложени на многократни разпити, поставени са в различна обстановка. Когато говорим за деца обаче, подобни практики могат да увеличат многократно тяхната болка и травма, да ги подложат на стрес.

Независимо дали децата влизат в контакт със закона като жертви, свидетели, нарушители или ищци, еднакво важно за тях е да бъдат посрещнати от система, която разбира тяхната уязвимост и уважава техните права.

Идеята, че трябва да полагаме специална грижа за децата, които по някакъв начин са влезли в контакт с правосъдната система, е

основата за щадящото детско правосъдие – движение, което призовава за драматична промяна в начините, по които правосъдните системи взаимодействат с децата.

² [Правосъдие за детето](#) – УНИЦЕФ, България

Щадящото детско правосъдие приема, че съдилищата могат да бъдат силно средство за положителна промяна в живота на децата и в същото време признава, че понастоящем в реалността правосъдната система най-често е източник за допълнителна травма, отколкото лек³.

Теорията, че децата заслужават специално внимание в правосъдната система не е нова. Тя е възприемала различни форми и наименования по пътя на своето развитие. Срещат се термини като детско правосъдие, щадящо детско правосъдие, правосъдие, съобразено с интересите на децата, деца в контакт със закона. Всички те покриват подобен обхват и носят идеята за подкрепа и възстановяване. Основен принцип, който трябва да се следва в процедурите, които въвличат деца, е цялостен подход към детето – избягване на многократни разпити, работа в екипи и др.⁴ Редица международни стандарти, насоки, правила и законови модели се отнасят до щадящото детско правосъдие, като дават солидна база за подобряване на начините, по които децата взаимодействат със законната система.

³ [Child-Friendly Justice and Children's Rights - CRIN](#)

⁴ [Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето](#)

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА ЩАДЯЩОТО ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ

Децата, които участват в правни процедури, са особено уязвими. За тях са необходими адаптирани и щадящи процедури, прилагани от специално обучени професионалисти.

Щадящото детско правосъдие се заключава в правосъдна система, която гарантира спазване на всички детски права, като взема предвид нивото на зрялост на детето и неговото разбиране за обстоятелствата по случая. То е достъпно, съобразено с възрастта, бързо, старателно, адаптирано и фокусирано върху нуждите и правата на детето.

Основните принципи на щадящото детско правосъдие са⁵:

УЧАСТИЕ

Следва да се зачита правото на всички деца да бъдат информирани относно техните права и начините на достъп до правосъдие. Децата следва да бъдат изслушвани в съдебните производства, в които участват или които ги засягат.

ВИСШИ ИНТЕРЕСИ НА ДЕТЕТО

Висшите интереси на детето следва да бъдат от първостепенно значение във всички въпроси, в които то участва или които го засягат.

ДОСТОЙНСТВО

Децата трябва да се третират със загриженост, деликатност, справедливост и уважение по време на всяка процедура или дело, с особено внимание към тяхното

лично положение, благополучие и специфични нужди, и с пълно зачитане на тяхната физическа и психологическа неприкосновеност.

ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

Правата на детето се гарантират без дискриминация на каквото и да било основание. Специална закрила или подкрепа може да бъдат необходими при по-уязвими деца, като деца мигранти, бежанци или търсещи убежище, непридружени деца, деца с увреждания, бездомни или деца на улицата, ромски деца и деца от институции.

ВЪРХОВЕНСТВО НА ЗАКОНА

⁵ [Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето](#)

Принципът за върховенство на закона следва да се прилага с пълна сила към децата така, както към възрастните. Елементите на справедливия съдебен процес следва да бъдат гарантирани на децата така, както на възрастните, и не следва да се ограничават до минимум или да се отхвърлят, под претекст на висшите интереси на детето. Децата следва да имат право на достъп до подходящи независими и ефективни механизми за подаване на жалби.

ДУМАТА НА ЦИФРИТЕ

За детското и младежко правораздаване в България можем да съдим по децата, спрямо които са наложени възпитателни мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. По данни на обобщен анализ за проблемите на децата от всички административни региони на България, изготвен по проект „Гласът на българските деца“ на Българското училище за политика, броят на децата с наложени възпитателни мерки е намалял от 6413 през 2013 г. на 5567 през 2016 г. Най-много възпитателни мерки през 2016 г. са били наложени на деца в Югозападния регион, а най-малко – в Североизточния регион/виж табл.1/

	(брой)						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	Общо	Общо	Общо	Общо	Общо	Общо	Общо
Общо за страната	6519	6751	6485	6413	5540	5243	5567
Северозападен	1013	1107	1109	1103	900	897	902
Северен централен	1121	1058	1036	989	839	811	828
Североизточен	882	850	792	780	668	715	665
Югоизточен	1057	1231	1113	964	892	860	963
Югозападен	1443	1528	1474	1519	1365	1162	1249
Южен централен	1003	977	961	1058	876	798	960

Табл. 1

Необходимо е по-детайлно да се анализира динамиката в промените през годините, с цел дефиниране на възможните причини, които влияят на намаляването или увеличаването на децата с наложени възпитателни мерки.

Според доклада за 2015 г. и анализа на Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните /ЦКБППМН/ за 2015 г., характеристиките на децата с наложени възпитателни мерки, които са устойчиви във времето, са:

- **малолетни** – 2041 през 2015 г. (2094 през 2014 г. и 2265 през 2013 г.); от които **19% момичета**;

- **непълнолетни** – 3939 през 2015 г. (3949 през 2014 г. и 4629 през 2013 г.), от които **19% момичета**;

- **с ниско образователно равнище** – никога не са посещавали училище, с незавършено начално или основно образование са **3167 деца, т. е. 60% от всички малолетни и непълнолетни** с наложени възпитателни мерки; от тях **никога не посещавали училище са 66 деца**;

- около 53% от тези деца живеят при двамата родители, а 30% - само при единия родител, най-често майката;

- около 1% от всички деца с възпитателни дела за разглеждания период живеят в корекционно-възпитателни заведения – СПИ и ВУИ. Може да се направи извод, че **настаняването на децата извън семейството не е сред основните причини за извършването на противообществени прояви.**

- $\frac{1}{4}$ от децата с наложени възпитателни мерки преди последното възпитателно дело, са **водени на отчет в детските педагогически стаи (ДПС).**

По данни на НСИ, публикувани в края на април 2017 г., през 2016 г. на отчет в детските педагогически стаи са се водили 9 096 малолетни и непълнолетни лица за извършени от тях противообществени прояви и престъпления. В сравнение с 2015 г. броят им е намалял с 500 или с 5.2%.

Водените на отчет през 2016 г. на възраст от 14 до 17 години са 78.3%. Малолетните извършители на престъпления, на възраст между 8 и 13 години, са 21.7%. Данните показват, че за извършени противообществени прояви през 2016 г. през ДПС са преминали общо 5 754 младежи, като от тях момичетата са 1 898 или 33.0%.

Най-голям е делът на преминалите през ДПС за бягство от дома, от специализирана институция или от социална услуга. За прояви на насилие и агресия са регистрирани 497 малолетни и непълнолетни, за употреба на психоактивни вещества - 480 деца и тийнейджъри. Хулиганско поведение на обществено място са проявили 5.2% от младежите, а „тормоз“ - 4.8%.

Кражбите на имущество са най-разпространените престъпления, извършвани от лицата на възраст 8 - 17 години. Извършители на кражби са 3019 лица или 60.6% от всички лица, водени на отчет в ДПС за извършени престъпления. Най-висок е делът на извършителите на кражби от магазини или други търговски обекти – 28.1%, а на взломни кражби - 12.8% .

В същото време статистиката отчита и броят на малолетните и непълнолетни, пострадали от престъпления, които през 2016 г. са 1754, от които 674 или 38.4% са момичета. Най-голям е броят на малолетните и непълнолетните, пострадали от кражби на имущество - 849 лица (48.4%). Следват пострадали от нанесени телесни повреди - 267 лица (15.2%), от грабежи - 115 лица (6.6%), и от блудство - 96 лица (5.5%). Случаите на деца, жертви на изнасилване, са 2.

Изразеното мнение от експертите към Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните /ЦКБППМН/ се потвърждава и от стратегиите на административните области и анализите към тях, както и в част от интервюта за регионалните анализи по проект „Гласът на българските деца“. Мнението е, че противообществените прояви не се разглеждат като изключителен феномен, а се обвързват със социални причини: бедност, нисък образователен и социален статус на семейството, подбuditелство от възрастни и др.

ДЕТСКОТО ПРАВОСЪДИЕ В БЪЛГАРИЯ ИЛИ ЕДИН ЗАКОН НА 60 Г.

Основен нормативен акт в сферата на детското правосъдие в България днес е [Законът за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните](#), приет през 1958 г. Той урежда дейността по предотвратяване и борбата срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и по осигуряването на нормалното развитие и възпитание на извършителите⁶. Съгласно закона е създадена Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните към Министерски съвет. На местно ниво към общините или районите се създават местни комисии. Структури, които са създадени, за да бъдат осъществявани дейностите по закона, са: детски педагогически стаи, социално-педагогически интернати (СПИ), възпитателни училища-интернати (ВУИ), домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, приюти за безнадзорни деца.

В България всяка година около 10 000 деца са засегнати от Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Според различни експерти и представители на НПО този закон е базиран изцяло на репресивни и наказателни мерки. Той наказва децата, извършили нарушения като бягство от дома, скитничество, просия – неща, за които възрастните не носят отговорност. Подобно поведение обикновено сигнализира за проблеми в грижите за детето и изисква адекватна реакция и подкрепа, казват експертите. Децата, които попадат под ударите на Закона за борба с противообществените прояви, обикновено са изключително уязвими. Много от тях са били малтретирани или negliжирани, а семействата им често живеят в крайна бедност, без достъп до адекватни услуги и подкрепа.

В средата на октомври 2017 г. пред Народния театър в София бе поставена арт инсталация, част от кампанията „Детство без решетки“. Целта на организаторите, сред които и Национална мрежа за децата, бе за пореден път да се поиска реформа в детското правосъдие и приемането на нов закон⁷.

⁶ [Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните](#)

⁷ <http://nmd.bg/%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0-%D0%B2-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%8A/>

Концепцията за детското правосъдие следва да е различна от общата наказателна концепция, където водещи са наказанието и превенцията. При детското правосъдие на преден план трябва да са закрилата и възпитанието. С оглед на тази позиция и предвид остарялата нормативна база, от 2015 г. Министерство на правосъдието подготвя нов закон за детско правосъдие. В края на юни 2017 г. от отговор на министерството до медия стана ясно, че предстои формирането на работна група, която да обобщи многото предложения от институции и различни органи по проекта за нов закон и да прецени кое от тях да бъде използвано.⁸ Законопроектът, който се казва „Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица“ предвижда превръщането на поправителните домове в специални центрове, закриването на интернатите, нова система от мерки за проявите на малолетните и непълнолетните, като най-леката мярка да е предупреждение, а най-тежката - настаняване в специално приемно семейство или във възпитателен център. В България има приета концепция (през 2011 г.), която предвижда до 2020 г. в страната да бъде изградена и устойчиво да функционира система за детско правосъдие, която е ориентирана към правата на малолетните и непълнолетните.

Закон за закрила на детето пък е нормативният акт, който регламентира отношенията при деца в контакт със закона. В раздел „Участие в процедури“ се излагат подробно изискванията за изслушването на детето в административно или съдебно производство, при което се засягат негови права или интереси. Важно е преди изслушването на детето да бъде осигурена необходимата информация, която да му помогне да формира мнението си и то да бъде уведомено за евентуалните последици от неговото решение. Следва да му бъде осигурена подходяща обстановка за изслушване, съобразено с неговата възраст и в присъствието на социален работник от дирекция „Социално подпомагане“, родител или настойник, а при необходимост и на друг експерт. Според обобщения анализ по проект „Гласът на българските деца“ на Българско училище за политика в сферата на детското правосъдие се наблюдава тенденция за изграждане на все повече помещения, в които е осигурена подходяща обстановка за изслушване на децата. Наличието на такива помещения („сини стаи“) се разпознава като изключителен напредък в отношенията дете-институция. „Синята стая“ е специализирано помещение за провеждане на разпит/изслушване на дете. Тя позволява това да става в щадяща за детето атмосфера, в присъствието на всички предвидени участници за съответния етап на наказателното производство. Визуалният контакт между детето и останалите участници, включително и извършител, се избягва чрез използването на комуникационни технологии. Тези технологии осигуряват запис на разпита, който може да се ползва за целите на производството от всички участници на различни етапи, с което да се намали броят на разпитите на детето и рискът да се повтаря една и съща информация пред различни хора. Трябва да се отбележи, че разкриването на такива помещения, които вече са 24 в цялата страна⁹, е с активното съдействие и участие на гражданския сектор. В **Закона за МВР** се описва задължението непълнолетните лица да се настаняват в специални помещения, отделно от задържаните пълнолетни лица. Забранява се използването на физическа сила и помощни средства по отношение на малолетни лица¹⁰.

8

https://www.dnevnik.bg/politika/2017/06/28/2996899_proektut_za_novi_vuzpitatelni_merki_za_dec_a_v_konflikt/

⁹ <http://www.sapibg.org/bg/resource-center/deteto-svidetel/sini-stai>

¹⁰ **Закон за Министерството на вътрешните работи** – Чл. 71 т.7 (8); Чл. 86 (1)

Инструкция № ІЗ-1711 за оборудването на помещенията за настаняване на задържаните лица в структурите на Министерството на вътрешните работи и реда в тях дава по-широк регламент. Важно е да посочим, че разговорите и беседите с малолетни и непълнолетни се провеждат в присъствието на педагог или психолог, а когато се сметне за необходимо и в присъствието на родителя/настойника. Помещенията, в които се настаняват малолетни и непълнолетни лица, трябва да са обзаведени по специален норматив¹¹.

Според **Наказателния кодекс** наказанието на непълнолетните се налага с цел преди всичко те да бъдат превъзпитани и подготвени за общественополезен труд. Ако непълнолетен извърши престъпление, което не представлява голяма обществена опасност поради увлечение или лекомислие, прокурорът може да реши да не се образува досъдебно производство, а съдът - да не бъде предаван за съдене, ако спрямо него могат да бъдат приложени възпитателни мерки по Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. На непълнолетни могат да се прилагат само следните наказания: лишаване от свобода, обществено порицание, лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност¹².

Наказателно-процесуалният кодекс определя реда, по който се извършва наказателното производство. Глава 30 от НПК урежда особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни – мерки за неотклонение, разпит, състав на съда. Делото се води при закрити врати, освен ако не е от обществен интерес да е открито¹³.

Национална стратегия за детето 2008-2018 поставя основни насоки по отношение на защитата на децата от всякакви форми на злоупотреба, насилие и експлоатация, както и осигуряване на правото на децата-правонарушители на справедливо и законосъобразно отношение при зачитане на тяхното достойнство.

Други нормативни актове, които имат отношение към децата и младежите в контакт със закона, са: Закон за професионалното образование и обучение, Закон за предучилищното и училищното образование, Правилник за устройството и дейността на възпитателните училища-интернати и социално-педагогическите интернати, Закон за младежта, Закон за социалното подпомагане и Правилник за прилагане на закона за социално подпомагане.

¹¹ [Инструкция № ІЗ-1711 от 15 септември 2009 г. за оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица в структурите на Министерството на вътрешните работи и реда в тях](#) – Чл.22 (1,2), Чл.24 (2) т.2 Чл.74,

¹² [Наказателен Кодекс](#) – чл.60, 61, 62

¹³ [Наказателно-процесуален кодекс](#) – Глава 30

ОСНОВНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Правосъдната система в България все още не е адаптирана към правата и особените нужди на децата от закрила. Конвенцията на ООН за правата на детето препоръчва организирането на специализирано, гъвкаво и различно правосъдие за лица под 18-годишна възраст. Основание за това е признаването на юношеството като етап от живота, в който човек все още се развива в интелектуално, емоционално и нравствено отношение, без да е завършил процесът на подготовка за живота на възрастен, което улеснява неговото възстановяване и реинтегриране при навременна намеса. Според еволютивната психология непълнолетният правонарушител е човек в процес на развитие, който не е имал време и възможности да осмисли правилата, на които се подчинява обществото, в което живее.

Това не означава, че той е неспособен да различава доброто от злото и че може да бъде неотговорен, а че поради изложените причини обществената реакция по отношение на извършените от него престъпни деяния не следва да бъде просто наказание, а да цели неговото интегриране в обществото и във всеки един момент да се избегне лишаването му от основното право на образование.

Основна част от предизвикателствата пред правосъдната ни система са сложни и бавни процедури, липса на добра координация и сътрудничество между органите за закрила на детето, полицията, прокуратурата и съда, неясен юридически език, недостатъчно професионалисти със специална подготовка за работа с деца, специализирана адвокатска защита.

Съществуващите у нас системи могат да бъдат разделени на „гражданскоправна“ и „наказателноправна“. Първата се занимава с децата в риск, а втората – с деца в конфликт със закона. В зависимост от насоката на поведението на детето, мерките за закрила са различни. Ако съществува опасност за неговото развитие – физическо, умствено, нравствено или социално – защита на неговите права се прилага по Закона за закрила на детето. Ако обаче поведението на детето се отклонява от общоприетите правила за поведение, спрямо него може да бъде

В бъдеще, детското правосъдие трябва да регулира ясно процесите в случаите на деца, да включва по-широк кръг мерки, особено алтернативни, от които детето да може да избира, вместо настаняването в заведения за корекционна работа. Да обхваща също по-широк кръг проблеми при децата

Мнение на председател на районен съд, гражданско отделение, включено в анализ по проект „Гласът на българските деца“

Докато се сменят министри на правосъдието и институциите обсъждат, децата прекарват детството си зад решетки, в невъзможна среда, което е проблем за децата и е много ясен показател що за общество сме, след като нехаем за най-важните теми от живота.

Омбудсман на Република България

наложена възпитателна мярка по реда на Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни.

Съществен проблем се появява във втората система, където детето, извършител на противообществена проява, не се разглежда вече като дете в риск, което има нужда от подкрепа, а като престъпник, опасен за обществото. Следва се общата концепция на наказанието, а не щадящата и възстановителна за детето и неговото семейство.

Освен законодателството, което следва да търпи промени, сериозен проблем представлява и **липсата на синхронизация между институциите и различните нормативни актове** за справяне с детската престъпност. Системата за закрила и системата за противообществени прояви действат без обща координация, без взаимна информация, като всеки работи в рамките на своите задължения.

От съдебни решения е установено, че **изпращането в интернат е често прилагана мярка, дори и при много леки провинения**, като кражба на малка сума пари или дребни вещи, бягство от училище или от дома, конфликт със съученици или учители, скитничество, просия. Дългосрочният престой в тези затворени институции изолира и задълбочава вече съществуващите проблеми, вместо да ги разрешава. В тези затворени институции са наблюдавани случаи на:

- Насилие и малтретиране на деца в местата за лишаване от свобода – интернати, поправителни домове, полицейски управления¹⁴;
- Настаняване при неприемливи материални условия;
- Никакъв достъп до образование или лошо качество на образованието;
- Липса на достъп до адекватна медицинска помощ;
- Редки външни проверки от независими органи.

Настанените в интернатите деца много често нямат определен срок от съда за престой. В момента максималният срок, който може да се наложи по закон е 3 години, но има данни, че той се пресрочва.

Всичко това представлява сериозно **нарушение на правата на тези деца**. Освен това, децата, които попадат в затворените институции, са изключително уязвими – повечето от тях са били малтретирани или negliжирани. Семействата им обикновено живеят в крайна бедност и са без достъп до социални услуги¹⁵.

Имайки предвид изложената до този момент информация, в заключение можем да обобщим основните насоки на предстоящата реформа в няколко основни стъпки.

За да може да се положи правилно основата на бъдещите промени, е необходимо **законодателството да претърпи сериозно изменение**. Основните принципи, върху които то трябва да се изгради, са индивидуален подход към всяко дете, защита на най-добрите му интереси, участието му в процеса, правото му на развитие, отклоняване от наказателното производство, и лишаване от свобода като последна мярка.

Децата нарушители трябва да бъдат възприемани като рискова група, а не като извършители на престъпления наравно с възрастните. Следва да се предвидят възможности за насочване на децата към друг начин на решаване на проблема, така че много от случаите да се приключват от несъдебни органи или органи на досъдебното

¹⁴ [Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment \(CPT\)](#), 24 March to 3 April 2014

¹⁵ [По сигнали и изследвания на Български Хелзинки Комитет](#)

производство и да се избягват отрицателните последици от наказателното преследване и криминалната регистрация.

Крехкостта на децата изисква въвеждане на **адаптирани и щадящи процедури и подходяща среда за разпит** на децата жертви и свидетели на престъпления и насилие (сини стаи), така че едновременно да обслужват целите на разследването и да не носят неблагоприятни последици за психологическото възстановяване на децата.

Процедурите следва да гарантират и правото на **всички деца да бъдат изслушани в производствата**, които имат отношение към живота и благосъстоянието им.

Хората, които се занимават с различните етапи по задържането, разследването, правораздаването и превъзпитаването на децата в конфликт със закона, следва да бъдат **специално обучени професионалисти**. Необходимо е да се въведат изисквания за специализация за работа с деца в полицията, прокуратурата и съда и да се разработят обучителни програми за социални работници, полицаи, прокурори и съдии.

От основно значение е да бъдат въведени **модерни педагогически модели**. Родителите и членовете на местната общност следва да бъдат включвани в **процеса на реабилитация на проблемните деца**. Необходимо е да се изгради подкрепа след изтърпяване на наказанието, като се създадат условия за връщане на непълнолетните, така че те и техните семейства да се подготвят за реинтеграция на децата.

Всичко това налага много съвместна работа на експертите в сферата и застъпничество за промяна на нагласите на обществото. Децата в конфликт със закона имат необходимост от подкрепа и от втори шанс. Децата – жертви и свидетели на престъпления и насилие, имат необходимост от подкрепа за възстановяване и от защита на тяхното лично достойнство. Всички деца имат право да бъдат изслушани по въпросите, които засягат техния живот и благосъстояние и е важно обществото ни да подкрепи необходимите промени в тази насока. Правосъдната система, съобразена с интересите на детето, е на страната на децата, като им предлага помощта на компетентни професионалисти. А добронамереното отношение към децата спомага за тяхната закрила.

Детско правосъдие в България, 2018 г.

Българското училище за политика „Димитър Паница“ е неправителствена организация в обществена полза, която от 2001 г. насам обучава политическите и гражданските лидери на България. Настоящият анализ е изготвен по проект „Гласът на българските деца“, изпълняван с финансовата подкрепа на Фондация „Оук“. Отговорност за съдържанието на текста носи Българско училище за политика „Димитър Паница“.

[Дизайн: Harryarts - Freepik.com](https://www.freepik.com)